

Een **TUIN**
voor **BIJEN &**
VLINDERS

ALBERT VLIEGENTHART

Colofon

KOSM•S

Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen

Tekst

Albert Vliegenthart

Tekst over wilde bijen

Jens D'Haeseleer, Natuurpunt

Tekstadvies en redactie

Jens D'Haeseleer, Anthonie Stip, Anne-Jan Loonstra en
Gertie Vliegenthart

Foto's

Albert Vliegenthart

Als auteur kun je lang niet alle beelden zelf maken. Gelukkig zijn er bereidwillige mensen die graag het verhaal willen ondersteunen en foto's hebben aangeleverd: Anthonie Stip, Antoine van der Heijden, Chantal Deschepper, Hannie Joziassse, Henk Bosma, Henk Wallays, Hoveniersbedrijf De Rooij, Ineke Radstaat, Jens D'Haeseleer en Kars Veling. Met dank ook aan alle tuineigenaren, bij wie ik soms ongege-
neerd foto's heb gemaakt voor dit boek.

Vormgeving

Jan Johan ter Poorten

Eindredactie

Madeleine Gimpel

ISBN 978-90-2157-017-4

e-book 978-90-2157-018-1

NUR 426

© 2019 Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen

All rights reserved/Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

Voorwoord

De wereld is in 'transitie'! We worden ons steeds meer bewust van onze leefwereld. Dat zien we terug in de aandacht voor bijen en vlinders. Na de uitkomsten van het Duitse onderzoek waarin bekend werd gemaakt dat we in dertig jaar 76% van onze insecten zijn verloren, moest ik in actie komen. Ik startte een petitie en zocht de steun van de natuurorganisaties in Nederland. Den Haag werd wakker! De Nationale Bijenstrategie volgde snel en kort daarop werd het Deltaplan voor biodiversiteitsherstel opgesteld.

Het idee dat mijn kleinkinderen misschien nooit meer bijen, vlinders of andere insecten zullen zien, vind ik schrikbarend, zeker als je ziet hoe belangrijk ze zijn, ook voor de mens. Natuur is overal, in de openbare ruimte, in de landbouw, in onze bermen en ook in de stad. Ik zie een groeiend bewustzijn ten aanzien van de manier waarop we

onze tuinen en wijken inrichten. De groene inrichting daarvan heeft niet alleen een directe impact op biodiversiteit, maar brengt ook mensen samen. Veel mensen denken dat 'groen' moeilijk is en veel werk kost, maar het tegenovergestelde is waar. Juist van een leefomgeving waarin je kunt genieten van natuur en vlinders en bijen wordt je gelukkig. Bovendien is tuinieren op een natuurlijke manier veel minder werk.

Dit prachtige boek is dan ook een mooie handreiking voor iedereen om zijn tuin natuurvriendelijker te maken. Laat je inspireren door Albert en gebruik de tips. Op deze manier draag je al snel bij aan een betere wereld. Ik wens je daarbij veel plezier. Van het resultaat zal je zeker genieten!

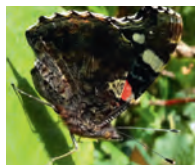
Lodewijk Hoekstra

► *Lodewijk Hoekstra en Albert Vliegenthart doen de tuinvlindertelling in 2018 (Foto: Ineke Radstaat).*

Inhoud

Hoe het begon	10
Wat heb je aan dit boek?	11

✳️ Waarom bijen en vlinders jouw hulp nodig hebben 13

Wat levert een bij- en vlindervriendelijke tuin op?	15
Groot, klein, veel of weinig, kies wat bij je past!	18
Geen tuin, maar een balkon of een patio?	18
Balkon	18
Patio of binnentuin	19
Portaal/Portiek	21
Gezamenlijke ruimte	21
Een nectar kroeg of populaties?	22
Bodem: geen klei in de zandbak	23
Zon of schaduw	24
Eenjarige, tweejarige en vaste planten	24
Duurzaamheid is de toekomst	27
Composteren	29
Gebruik duurzame materialen	29
Gebruik geen (onnodige) verlichting	29
Een groendak op je schuur of aanbouw	30
Goed omgaan met water	30
Koelere tuin	30

✳️ Structuur in de tuin 33

Gazon	35
✳️ <i>Top tien planten in het gazon</i>	36
Bloembollenweide	40

Bloemenweide	41
Speelgazon	44
De vijver en oevers	45
Borders	46
Opbouw	48
Groepen van dezelfde soorten	52
Bodembedekkers	53
✳️ <i>Top tien van bodembedekkers in de schaduw</i>	54
✳️ <i>Top tien van bodembedekkers in de zon</i>	55
Struiken en bomen	55
Snoeien van heesters	56
✳️ <i>Top tien heesters voor je tuin</i>	59
✳️ <i>Top tien bomen voor bijen en vlinders</i>	59
Tuinafscheiding	61

✳️ Bijen, vlinders en andere insecten in je tuin 65

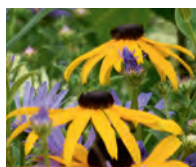
Bijen in je tuin	66
Levenscyclus van wilde bijen	66
Wat hebben bijen nodig?	67
Wat moet ik weten over nestgelegenheid voor bijen in mijn tuin?	68
Welke bij zie ik in mijn tuin?	68
Hommels	72
Levenscyclus van hommels	72
Welke hommels zie ik?	72
Vlinders in je tuin	75
De bouw van een vlinder	75
Levenscyclus	75
Dag- of nachtvlinder	77
Wat hebben vlinders nodig?	77
Wat moet ik over vlinders in mijn tuin weten?	79
Welke vlinder zie ik in mijn tuin?	82

Andere insecten in je tuin, nuttig of niet?	91
Zweefvliegen	91
Geen last meer van wespen	94
Hoornaar en andere wespen	95
Hoeveel jaar is een lieveheersbeestje?	95
Oorwormen: kruipen die in je oor?	95
Muggen als lekkere maaltijd	96
Wantsen	96
Wat doe je met plaagdieren?	96

✳ Naar de praktijk: tuintips 99

Bij- en vlindervriendelijke planten	101
Herkenning van bloemen door vlinders	101
Waardplanten	102
Bijenplanten	103
Welke planten kies je nu?	104
Planten op verschillende bodems	104
Uitgebreide keuze	108
Veelverkochte tuinplanten	110
Bollen in de tuin	112
✳ <i>Top tien bollen</i>	112
Voor- en najaar	113
✳ <i>Top tien van bij- en vlindervriendelijke planten in het voor- en najaar</i>	114
✳ <i>De top 25 van Albert</i>	115

✳ Plantcombinaties voor vlinders en bijen 123

✳ Een paar thema- en voorbeeldtuinen 133

Moestuin	134
De pluk- of eetbare tuin	137
De bostuin	137
De levende tuin	138
De rotstuin	140
De 'onderhoudsvriendelijke' tuin	140
Een paar voorbeeldtuinen	142

✳ Tuintips: hoe ga je aan de slag? 145

Vlinderkastjes	146
Bijenhôtels	148
Maak zelf een bijenhôtel	150
Maak zelf een hommelnest	150
Natuurlijke nestplaatsen voor bijen	151
Een stapelmuurtje	151
Een insectenspiraal	154
Zelf zaden kweken	154
Hoe bij- en vlindervriendelijk is jouw tuin?	155

Nog meer inspiratie	156
Aanbevolen boeken	156
Tijdschriften	157
Websites met informatie over bijen en vlinders	157
Organisaties	158

Hoe het begon

We wisten het al langer, maar eind 2017 kwam dan het onderzoeksrapport uit Duitsland dat de achteruitgang van insecten aantoonde. De hoeveelheid insecten is met 76% achteruit gegaan in de laatste 25 jaar. Als ecooloog krab je dan wel achter je oor en ik realiseerde me dat ik inderdaad ook minder vlinders buiten zag vliegen. Een greep naar de monitoringdata van De Vlinderstichting bevestigde dit beeld. Ja, ook de vlinders zijn in deze periode in aantal hard achteruitgegaan: 40% maar liefst.

Mijn passie voor de natuur is al vroeg ontstaan. Bij het zien van een grauwe vliegenvanger bij het schoolplein werd mijn aandacht getrokken door de opvallende manier waarop dit vogeltje aan zijn voedsel probeerde te komen. Ik zag, als klein jongetje, dat dit vogeltje een vlinder uit de lucht greep en weer op zijn post ging zitten. De fascinatie was begonnen!

In de tuin ging ik, gewapend met een jampot, op jacht naar vlinders: atalanta, dagpauwoog, kleine vos, bruin zandoojje. Ik leerde ze al snel kennen. Toen ik lid werd van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie (NJN) leerde ik in mum van tijd vele insecten herkennen. Vandaag de dag kom ik nog altijd in het veld en moet ik constateren dat de Duitse onderzoekers gelijk hebben. De vlinderstruiken zijn leger dan vroeger en ook in het veld kom je al snel minder insecten tegen.

Uiteindelijk heb ik mijn ultieme baan gevonden. Ik werk bij De Vlinderstichting en mag mij volledig inzetten om niet alleen vlinders, maar ook andere insecten te beschermen. Een privilege, waarin ik mijn passie en toewijding kwijt kan. Het is dan ook niet verrassend dat dit boek is verschenen. Ik vind het belangrijk om iedereen te informeren, te inspireren en te helpen om op zijn eigen manier onze natuur en onze leefomgeving te beleven en te beschermen. Ik hoop dat je veel leuke weetjes en tips uit dit boek haalt.

Wat heb je aan dit boek?

Op het omslag staat een korte beschrijving en in de inhoudsopgave word je al een beetje op weg geholpen, maar wat kun je nu feitelijk verwachten?

- ✦ Concrete tips over de tuin, waardoor je zelf bijen en vlinders kunt helpen.
- ✦ Handreikingen om de tuin in te richten of aan te passen.
- ✦ Lijstjes en top tieners met planten die goed zijn voor bijen en vlinders.
- ✦ Informatie en achtergrond over bijen en vlinders (en andere insecten) die in tuinen voorkomen.

- ✦ Het maakt niet uit wat voor tuin je hebt, je kunt altijd iets voor bijen en vlinders doen.

HIER IS JE EERSTE TIP

Als je eigen tuin op orde is of echt geen aanpassing toelaat, maak dan de tuin bij je werk bij- en vlindervriendelijk. Of ga (eventueel met andere mensen) aan de slag op andere plekken, bijvoorbeeld bij openbare gebouwen zoals ziekenhuizen, gemeentehuis, verzorgingshuizen of bij braakliggende terreinen.

▼ *Een mooie combinatie van een strakke indeling, waarbij gebruik is gemaakt van bijen- en vlinderplanten, zoals hemelsleutel (Sedum telephium), sieruien (Allium) en asters (Aster) – een bewuste keuze.*

A low-angle photograph looking up at a tree in full bloom. The branches are dark and crisscross against a clear, bright blue sky. The tree is covered in numerous small, white, five-petaled flowers. Some larger, more detailed clusters of flowers are visible in the foreground, showing their delicate structure and light green centers. A few fresh, bright green leaves are also visible, interspersed among the blossoms.

Tuintips:
hoe ga je aan de slag?

Tuintips: hoe ga je aan de slag?

In dit hoofdstuk verwacht je misschien vooral tips voor het tuinieren. Ik zal er zeker enkele geven, maar het gaat ook vooral om wat je nu zelf voor bijen en vlinders kunt doen. De top tien van praktische tuintips dragen in ieder geval daaraan bij.

Bijen en vlinders hebben het zwaar. Ze gaan achteruit in aantallen en in soorten en lijken onder onze handen te verdwijnen. Mensen hebben dan ook de natuurlijke drang om ze te willen helpen. Maar hoe kun je deze insecten nu het beste helpen? In de winkels wordt flink ingespeeld op je emoties met aanbiedingen van insectenhôtels, vlinderkastjes en een weelde aan bloemenmengsels.

Belangrijk om te weten is dat ieder insect een voorkeur heeft voor bepaalde planten. Het is de inrichting die voor een goede leefomgeving zorgt. Naast de inrichting van de tuin en de plantkeuze kun je nog allerlei dingen doen om insecten een betere leefomgeving te geven. In dit hoofdstuk leg ik uit wat goede voorzieningen zijn en over welke je even moet nadenken. Ik ben ervan overtuigd dat ze je allemaal meer plezier in de tuin geven, maar uiteindelijk wil je dat je hulp ook functioneel is. Daarom is het goed te weten hoe je het beste kunt helpen.

Vlinderkastjes

Er liggen bijvoorbeeld veel vlinderkastjes in de schappen. Een mooi gebaar om vlinders te helpen zou je denken. Deze kastjes werken in ieder geval voor verschillende insecten en andere ongewervelden. Neem pissebedden, oorwormen, springstaarten en spinnen. Die vinden vaak een plekje om de nacht en soms zelfs de winter door te komen. Maar voor vlinders zijn ze helaas niet

☆ TOP TIEN PRAKTISCHE TUINTIPS

- Gebruik geen gif! Zowel herbiciden, insecticiden als fungiciden hebben een negatief effect op bepaalde soorten in de tuin. Hier vallen ook mierenlokdoosjes en antitekenmiddel voor huisdieren onder.
- Uitgebloeide bloemen wegnippen. Dit bevordert vaak nog een herbloei en zo kunnen jij en de bloembezoekers langer genieten.
- Maai en knip niet alles in één keer weg. Doe dit gefaseerd, zodat er altijd wat overblijft voor de achterblijvers.
- Scheer je struiken niet, maar snoei ze. Hou rekening met de overblijvende knoppen. Zo kun je de groei sturen. Ook krijgt de struik meer lucht als je er af en toe een tak uit snoeit, in plaats van alleen maar de buitenzijde gladscheren.
- Werk niet te netjes! Dat is moeilijk, maar van zo'n groot belang voor de beestjes in je tuin. Niet alleen bijen en vlinders, maar ook vogels en egels hebben daar iets aan.
- Probeer niet te veel te wieden en vermijd schoffelen. De bodemfauna wordt bij iedere onderhoudsbeurt verstoord. Deze regelt zelf een balans en zorgt voor een goede verzorging van je planten. Probeer dit minder dan een keer in de zes weken te doen.
- Verspreid wat blad- en snoeiafval in de tuin. Op dode blaadjes warmen insecten zich graag op en je hebt meteen een natuurlijke bemesting van de tuin.
- Zorg voor afwisseling en zet ook wat inheemse soorten planten in de tuin.
- Bijen zijn gebaat bij veel bloemen van dezelfde soort. Veel planten kun je gemakkelijk vermeerderen met scheuren of wortelstekjes. Op internet vind je vaak per plantsoort hoe je dat het beste kunt doen.
- Lees alle tips goed in dit boek en pas ze, naar eigen inzicht, toe.

functioneel. Om te begrijpen waar dat aan ligt, moet je je even verdiepen in de overwintering van vlinders.

Dat doen ze in al hun verschillende stadia: ei, rups, pop en als vlinder. Per vlindersoort verschilt de fase waarin de winter wordt getrotseerd. Eitjes overleven meestal op planten, rupsen en poppen overwinteren in bladeren, struiken en vaak ook in de bodem. In Nederland zijn er vier soorten dagvlinders die als volwassen vlinder de winter moeten overleven en er zijn ook een tiental soorten nachtvlinders die dit doen. De dagpauwoog en kleine vos zoeken vaak ruimtes op: zolders, bunkers, grotten, oude gebouwen en schuurtjes zijn favoriet. De gehakelde aurelia en citroenvlinder verschuilen zich liever in de strooisellaag of kruipen weg, diep onder de struiken.

De zogenoemde vlinderkastjes hebben een onvoldoende isolerende werking en de luchtvochtigheid is niet stabiel tijdens de winter. Daarbij komt dat de openingen vrij smal zijn om doorheen te kruipen. Kort gezegd: een goede bedoeling, maar helaas niet functioneel.

Hoe help je de vlinders dan wel de winter door?

Doorgaans biedt de tuin voldoende plekken voor vlinders, maar ook voor andere insecten om de winter te overleven. Maar dan moet je wel rekening houden met een aantal dingen:

- ✧ Zorg voor planten die in het najaar bloeien in de tuin.
- ✧ Snoei niet alle planten vóór de winter, maar laat ze liever staan.
- ✧ Veeg eind oktober de bladeren bij elkaar en leg ze onder de struiken.
- ✧ Laat een deur of raam open van de schuur (indien toelaatbaar).
- ✧ Als je een houtvoorraad hebt, haal er dan een enkel blok uit, zodat de vlinders hier tussen kunnen kruipen.

Als je een vlinder binnenshuis aantreft, kun je deze het beste laten zitten. Mocht de ruimte waarin de vlinder zit gebruikt worden en daarmee verwarmd, dan kun je de vlinder het beste verplaatsen naar een droge, luwe plek buiten. Dit kun je

▲ *Vlinderoverwinteraars moeten in het najaar veel energie binnenhalen.*

Hemelsleutel (Sedum) en IJzerhard (Verbena bonariensis) kleuren niet alleen mooi, maar trekken ook veel vlinders aan (foto: Antoine van der Heijden).

GENIETEN VAN FLEUR, KLEUR EN GROEN WAAR OOK INSECTEN BLIJ VAN WORDEN

Bijen en vlinders zijn bedreigde diersoorten. Gelukkig is er steeds meer aandacht voor wat we kunnen doen voor het behoud van alle nuttige insecten. Dit inspirerende boek laat zien hoe je heel eenvoudig een steentje bij kunt dragen aan het herstel van hun leefgebieden en tegelijk kunt genieten van mooie bloemen en planten.

- ✦ Met praktische tips voor bloemen die bijen en vlinders lokken en mooie plantcombinaties om van je tuin, terras, patio, daktuin of balkon een diervriendelijk paradijsje te maken.

9 789021 570174

WWW.KOSMOSUITGEVERS.NL

**KOS
MOS**

NUR 426/432
KOSMOS UITGEVERS,
UTRECHT/ANTWERPEN

natuurpunt

De Vlinderstichting